

ФРОНТИР

ВАСИЛЬ КНЯЗЕВИЧ

**ВІЙНА І МИ
ЛІКАРІ НА ВІЙНІ**

Харків
«ФОЛІО»
2024

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](https://kniga.biz.ua)

ВІЙНА В УКРАЇНІ
(ефір 24.06.2022)

Данило Яневський: — Вечір добрий, любі друзі, вечір добрий, пане Василю. Пан Василь Князевич — лікар, громадський діяч, міністр охорони здоров'я у 2007—2010 роках. Пане Василю, як вважаєте, до 23 лютого 2022 року ми мали одну медицину, а 24-го зранку отримали цілком іншу медицину? Як система працювала, чи вона була готова до таких викликів (я не про людей, а про систему)? Якщо ні — то чому? Якщо так — то чому?

Василь Князевич: — Після 24 лютого 2022 року життя кожного українця розділилося на ДО і ПІСЛЯ, в тому числі в системі охорони здоров'я. Підступна нічна атака ракетами, коли удари були завдані по всій країні, мала на меті спричинити дуже серйозний агресивний вплив, залякати нас, щоб ми всі, в тому числі й медики, запанікували, розбіглися, і дуже просто тоді було нас подавити. Хочу сказати, що система вистояла, у всіх містах, які були атаковані, медики вийшли на свої робочі місця і почали надавати допомогу. Це говорить про те, що стреси, яким ми піддавалися під час епідемії covid-19, виробили певну стійкість до екстремальних ситуацій, а ті кроки, які були зроблені для реформування, зберегли

систему. Зберегли систему, яка реагує і буде далі змінюватися, і надавати нам допомогу на рівні кращих зразків, у нас ще будуть вчитися.

Данило Яневський: — Чого будуть вчитися, пане Василю?

Василь Князевич: — В основному система втрималася. Так, були проблеми з забезпеченням медикаментами, утворилися черги в аптеках, тому що фармацевтична мережа у нас приватна, і держава практично не могла це регулювати. Пам'ятаю, як з першого дня звернувся до адміністрації Києва, що треба впливати на власників, шукати їх, робити ставку на комунальну мережу і так далі. Ми ж знаємо, що люди з великими грішми практично всі покинули країну, великі бізнесмени — може не всі, але покинули, а люди, які залишилися, кожен думав — чи я повинен там залишатися, чи ні, в міру свого розуміння проблеми. Вважаю, що 24 лютого настав момент, коли більшість визначилась — справжні вони українці, чи ні. Той хто залишився, хто включився в роботу — він (вона) став на захист своєї країни.

Данило Яневський: — Пане Василю, я буду чергувати мої питання та питання з чату. Роман Гнатюк питає, що з освітою первинного медичного персоналу?

Василь Князевич: — В умовах війни кожен дорослий має володіти навичками першої допомоги, для цього необхідно організувати систему навчання. І наша громадська ініціатива «Орден Святого Пантелеймона»^{*} пропонує низку стратегій — що треба змінити в освіті, в тому

^{*} Відзнака за професіоналізм та милосердя «Орден Святого Пантелеймона» — найвища громадська відзнака, яка присуджується за гуманістичну й благородну діяльність у галузі охорони здоров'я. Детальніше: <https://orden-panteleimon.com.ua/ua>.

числі в медичній. Дуже багато речей треба змінити, ми це зрозуміли й відчули. Ми ще 22 лютого на зібранні у Львові такий почин зробили, що в кожній українській сім'ї хтось повинен навчитися надавати первинну допомогу, домедичну. У нас вже з'явилася тактична медицина, бойові медики, парамедики, у нас є система екстреної медицини, це трошки різні речі, але треба переходити на стандарти, які нас задовольнятимуть, я маю на увазі в наданні цієї медичної допомоги. Зміни будуть великі.

Данило Яневський: — Ми про це поговоримо, і про зміни. Я, чесно сказати, мало собі уявляю, як це можна змінити в тих умовах, в яких ми тепер існуємо.

Василь Князевич: — Не за рік, не за два, йде мова про перспективу. Але війна прискорює всі процеси.

Данило Яневський: — В моїй уяві в сучасній українській медицині можна виокремити, як мінімум, медицину фронту — безпосередньо на полі бою, медицину для переміщених осіб... Я проїхав Чернівці, Івано-Франківськ, Львів — величезні намети, люди просто в наметах живуть, не мають стаціонарного житла; там окремо душові пункти, окремо пункти, де можна випрати білизну, окремо пункти, де можна харчуватися, буває так, що це все в одному місці, але не завжди. Далі: медицина для тих людей, які опинилися внаслідок непереборних обставин за кордоном — від Польщі до Канади й Сполучених Штатів, нарешті медицина для тих, хто залишився на місці постійного проживання.

Василь Князевич: — Почнемо з того, що сьогодні триває війна, і весь пріоритет — Збройним силам України, тим, хто воює. І зрозуміло, що завдання медицини — максимально повертати поранених в стрій, до

здоров'я; як правило, ці люди мотивовані й вони повертаються в стрій, далі захищають країну. Цю місію виконує військова медицина, чие завдання на «першій лінії» чи на «нульовій» забрати пораненого, стабілізувати стан і максимально швидко доставити до кваліфікованої допомоги, до розгорнутого військового госпіталю. Якщо там з цим не справляються, то далі є інституції високоспеціалізованої допомоги — центри МОЗ, заклади Національної академії медичних наук, наприклад, Національний інститут хірургії та трансплантології імені О. О. Шалімова. Далі — довгий шлях відновлення.

Велика проблема — реабілітація, вона різна: медична, соціальна, психологічна, для повернення цих людей до нормального мирного життя.

Нас — медицину і суспільство — очікують великі потрясіння й після війни. Зараз, під час війни, коли всі на адреналіні, все суспільство, більшість готова захищати, боронити країну. Створилася прекрасна спільнота, в якій можна жити й думати про майбутнє. Військова медицина має свою чітку систему, головна новизна для нас — це тактична, бойова медицина, ми її освоємо з 2014-го року. Кожен військовослужбовець, який іде на передову, в Збройні Сили, повинен вміти надати собі, не кажучи вже за товариша, першу допомогу, а потім система евакуації повинна спрацювати. Військова медицина має практичний досвід з 2014-го року.

Я до війни відвідував госпіталі — там люди досвідчені, багатьох знаю, і знаю сьогодні хто де працює, хто на передовій, чи тут надає допомогу. Проблема в тому, що ми всім народом опинилися в умовах небаченої після Другої світової війни варварської навали «другої армії світу». Це війна на знищення нас як нації, як дер-

жави. Травмується практично все населення, психологічна травма колосальна — пам'ятаємо, яка була паніка в перший тиждень, перші дні, що відбувалося з людьми. Мені зрозумілі ці речі, і як від цього відходити; хтось не може і до сьогодні відійти з цього стану, я маю на увазі цивільних людей. Скільки ми маємо втрат, смертей від серцево-судинних та інших причин після тих жахів, які люди бачили. Це ми ще не маємо статистики, тому що вся країна практично опинилася у війні. Поранені можуть бути в тій лікарні, чи в тій спеціалізованій — алгоритм чи протокол допомоги цивільні лікарі швидко освоюють. В майбутньому ми будемо жити в такій системі екстреної медицини, де і цивільна і військова медицина будуть працювати разом, немає іншого в нас варіанту. Допоки буде існувати наш варвар-сусід, ми матимемо таку загрозу.

Треба готувати всю систему працювати в воєнних умовах, а це значить — надавати правильно допомогу, сортувати хворих від початку і до кінця, забезпечувати реабілітацію, щоб ми отримували відновлених здорових військовослужбовців і цивільних, після поранень, травм, опіків і різного роду уражень. Щоб все це отримувало і цивільне населення, не кажучи про те, що військові також люди і хворіють на різні захворювання, і сьогодні є кишкова паличка, й різні інфекції і так далі. Тому в Україні під впливом війни створюється Єдиний медичний простір.

Данило Яневський: — Я правильно вас зрозумів, що ми, суспільство, маємо виходити з простого факту — це не локальна, а всеосяжна війна?

Василь Князевич: — Так.

Данило Яневський: — Всеосяжна, яка торкнеться кожного в той чи інший спосіб, і це треба розуміти.

Василь Князевич: — Абсолютно, зрозуміти, приготуватися, що не буде вже завтра перемоги, не буде відразу світла, Раю, миру. Я хочу сказати, що Україна взагалі перебуває в такому часовому апокаліпсисі, починаючи з Чорнобиля 1986-го року, коли ми пережили цю трагедію, і потім — розпад імперії, хоча ми пройшли його відносно мирно, але для декого це було складно. Революція — одна, друга, ми весь час у динамічному розвитку. Якби не було тих початків, ми б зараз не витримали. А так — зараз ми стоїмо, стаємо супернацією. У нас ще багато домашніх завдань, як треба розв'язувати: як зрозуміти свій код, і як закласти здоров'я для майбутніх поколінь.

Інша проблема, про яку ви сказали — медицина для переселенців, бо еміграція — це виїзд за кордон, а внутрішні переселенці, ті, що змушені...

Данило Яневський: — Вони без нічого.

Василь Князевич: — Так, ті, хто змушені були рятувати своє життя. Весь тягар практично ліг на регіони, в які виїздили внутрішні переселенці, в міру своїх можливостей вони надавали допомогу. Держава намагалася забезпечити медичну допомогу, умови перебування, проживання і так далі. Тут підключитися мала би колишня санітарна служба, тепер служба громадського здоров'я, яка повинна прогнозувати, попереджувати інфекції, бо тепер це контролювати дуже важко, сьогодні ланцюжки розірвані, можна очікувати серйозних проблем з інфекційними захворюваннями. Над цим треба працювати.

Пам'ятаєте, як Європа оголосила, що буде мільйон біженців, півтора мільйони біженців, а пішло на Європу п'ять чи більше. Європейські країни почали брати на себе цю місію, виділяти кошти на медичне забезпечення,

вони контролюють ситуацію. Навіть багатьом, можливо, пощастило, бо ми звідси відправляли навіть паліативних хворих, і вони попали в схему лікування. Польща взяла на себе покриття страховкою онкологічних захворювань, там ще щось, і ще, і так в кожній країні, тому на цей період вони нормально почуваються; інша справа, що вони можуть там добре почуватися й не захотіти повертатися сюди, це вже інша історія. Можна говорити про неї й далі, але переселенці, повернувшись сюди, скажуть: ага, отам було так, будь ласка, створіть і нам таку систему, в тому числі й в охороні здоров'я; вони побачать кращі практики. Колись, в 90-х роках, я мріяв вголос про те, щоб ми стали швидше європейською цивілізованою країною, то треба всіх на місяць відправляти в круїз по Європі повчитися, а хлопців ще й в армію на пів року кожного служити, навчати військової справи, мови, історії й так дальші, тоді ми були б іншими, сильнішими.

Найгірша проблема зараз у тих українців, хто залишився на окупованих територіях. Це не тільки Маріуполь, бо він знищений цілком, а є ще Северодонецьк, у Лисичанську проблеми, Херсон, Нова Каховка і решта, іде захоплення (ефір від 24.06.2022. — *Ред.*), росіяни не дають доступу, наші готові надавати гуманітарну допомогу медикаментами, медичну допомогу. На жаль, доступу немає, люди там в жахливих умовах, у такій страшній ситуації, не визначеній.

Ось для чого населення просять евакуюватися на безпечну територію, треба влади слухатися, коли кажуть: виїжджайте в евакуацію.

Данило Яневський: — Так, тут я хочу прочитати декілька питань з чату. Анна Яворська питає: чому ми не запросили Геннадія Друзенка?

Василь Князевич: — Я розумію, що тема з запрошенням Геннадія Друзенка також цікава, бо це добровільний медичний підрозділ, який надає допомогу в так званій сірій зоні. Не тільки він таку допомогу надає, є ще низка добровільних утворень медиків.

Ну якщо ми говоримо про системні речі, про надання допомоги, то військові мають свою доктрину, цивільні мають свою. Якщо погоджено це з військовими й цивільними, треба чітко знайти своє місце в системі й приносити найбільшу користь. Упевнений, що і Друзенко і ще багато інших героїв будуть у нас в гостях.

Данило Яневський: — Відповідаю пані Ані: у нас по факту тепер створилося кілька систем, крім традиційної, яка була станом на 23 лютого.

Від 24 лютого у нас є волонтерська медицина, наприклад, Тата Кеплер, або Тетяна Тимошенко, яка тепер уповноважена від Всесвітньої організації здоров'я тут, в Україні, я вже не кажу про «Госпітальєрів» і Яну Зінкевич. У нас існує приватна медицина і багато лікарів, які мали до 24 лютого приватну практику, просто покинули все і пішли на фронт, або в польові госпіталі, там працюють.

Василь Князевич: — Так, безперечно.

Данило Яневський: — Ще питання від Олександра Кривошея: які правила поведінки в полоні на окупованих територіях, що з маріупольським військовим госпіталем, про який мовчали? Чи ви щось знаєте про тих лікарів, які є на Азовсталі?

Василь Князевич: — Знаю, що вони працювали до кінця... сказати не можу, ви знаєте, що операція по їх визволенню закрита, чекаємо рішення. Але з одного боку

дуже позитивно було те, що медчастина маріупольська цього заводу була забезпечена добре, вони надавали допомогу як цивільним, так і військовим, плюс доєдналися добровольці.

Данило Яневський: — Колись дізнаємося і про це також.

Василь Князевич: — Так, колись будемо знати про всіх, багато про що ми дізнаємося. Взагалі про війну дізнаємося через роки, всю правду.

Данило Яневський: — Питання від Ігоря Присяжнюка: важливо почути про проблему туберкульозу. Яка ситуація, як вона може змінитися в окупованих містах, коли недоїдання, нелюдські умови життя і так далі?

Василь Князевич: — Вважається, що туберкульоз це хвороба, яка має соціальні причини: голод, стреси й так далі, тобто сам Бог насилає її для України, і ми її несемо в Європу, тому цій темі приділяється велика увага. Є спеціальний напрямок, який буде підтримувати Всесвітня організація охорони здоров'я, з нами починає співпрацювати Центр громадського здоров'я, ті фахівці, які ще залишилися. Плюс «первинка» об'єднує, виявляє, у нас препарати є, чим лікувати. Інша справа, що складнощів багато, мене навіть просили, щоб ми взяли цей напрямок. Є таке поняття, як паліативна допомога, я займаюся цим понад десять років, і в тому числі туберкульозом. Туберкульоз — тема найскладніша, ми почали перед війною цим займатися. Я думаю, що зараз ми відновимо цю співпрацю, вже всі на місцях, будемо пропонувати хороші практики, як виходити з цього.

Данило Яневський: — Пане Василю, беручи до уваги стан медицини у зруйнованих містах і селах...

Василь Князевич: — Епідеміологічна небезпека під час війни дуже серйозна, при таких міграціях впильнувати й навести порядок надзвичайно важко, чи погасити будь-яку інфекцію, тому переглядаються підходи. Ми постійно спілкуємося з науковцями Інституту епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського НАМН України, вони займаються аналізом епідситуації і прогнозуванням.

Данило Яневський: — Ще питання: куди подівся ковід? А наш слухач Андрій питає вашої думки, пане Василю, про те, що Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила пандемію «мавпячої віспи», чи означає це, що над нами ще одна реальна загроза, крім холери, туберкульозу, війни, ковіду і всього іншого, ще й «мавпяча віспа»?

Василь Князевич: — Є речі, на які людство не може впливати, це світ вірусів, які під впливом певних чинників мають властивість змінюватись і викликати смертоносні епідемії, як свого часу «свинячий грип». Це був шок, пам'ятаємо, прогнози були шалені, як воно буде; потім ебола появилася, тепер ковід, весь час нові й нові мутації, нові віруси. Випадок [мавпячої віспи] вже був десь в Польщі зареєстрований, тому ця картина реальна, за нею спостерігають, наші фахівці готуються. Те, чого ми не знаємо, не маємо чим лікувати, цього треба боятися, найбільше модифікований той чи інший вірус несе проблем, тому як до цього ставитися? Треба фахівцям займатися своєю справою, мусить бути служба попередження, епідеміологічна служба, яка дає прогноз і каже, що робити, але в цій ситуації тут, ви ж розумієте, знову почнеться закриття кордонів, може бути й такий варіант

влітку у зв'язку з цією епідемією, і ще багато питань може виникати, тому треба готуватись.

Данило Яневський: — Можемо опинитися в стані фізичної ізоляції України?

Василь Князевич: — Абсолютно, під час війни це може для когось бути приводом успішно відмовитися від співпраці, ми можемо тоді отримати ще страшніші проблеми й залишитися сам на сам взагалі з усіма своїми питаннями.

Данило Яневський: — А наскільки, пане Василю, з вашого погляду, уряд і МОЗ, як профільна інституція, розуміють масштаб цих проблем? Що на це потрібні гроші, фахівці, де це все брати?

Василь Князевич: — Фахівців нам ніхто не дасть, ви ж пам'ятаєте перші дні, ми мали багато тут представників, до того ж фахівців, я сам їздив до Львова зрозуміти, чому туди всі посольства виїжджають, чому за кордон всі міжнародні організації поїхали, і так далі.

Треба всередині країни займатися підготовкою фахівців і мати їх на всі випадки життя, це рівень не тільки Міністерства охорони здоров'я, це рівень Ради національної безпеки і оборони, це її напрямок — біобезпека і захист від таких речей.

Данило Яневський: — Чи не вплине негативно на систему медичної освіти зниження прохідного балу із ЗНО?

Василь Князевич: — Ні, за умови, що надалі буде відбір, буде побудована правильно система: повчився перший рік, не годишся — тебе відрахували, потім на третій рік, ну і так далі.

Я здобував освіту ще в радянській системі, де ти мусив бути відмінником, вчитися добре, бо інакше проби-

тися неможливо було, таких не було речей. І мав мотивацію стати лікарем, люди намагалися вступити по декілька разів, два, три, п'ять разів, всяке було.

А тепер це все трошки спростили, але я не бачу в цьому проблеми. Хоча я підтримував прохідний бал попередній високий 150, це було до війни, коли все розвивалося, нам треба було кращих набирати.

І в тій системі освіти, яка була, тепер можна дещо змінити, враховуючи, що молоді немає, виїжджає масово, її приймають усюди, всі країни Європи.

П'ять мільйонів біженців — і Європа не кричить, що це кінець, апокаліпсис міграційний, шок і так далі, а все спокійно, бо все-таки ми європейці, а може і кращі в деяких речах. Тому нам треба думати, як молодь тут затримати, а далі дати їм можливість в цій ситуації вибрати, попередити, якщо ти не будеш мотивований, з тебе не буде в майбутньому лікаря, або відрахують тебе по знаннях в перший рік чи на третій рік, тому я не бачу проблеми.

Данило Яневський: — А ми готові до можливого поширення епідемії, холери?

Василь Князевич: — А ми до війни були готові? Сьогодні ми говоримо про ядерну безпеку і розуміємо, що ми не маємо бомбосховищ. Ми раніше сміялися, коли дивилися шоу з Америки, які там бомбосховища, як їх готували для радіаційної безпеки.

Чи ми готові до хімічних різних атак?

А якщо буде застосована біологічна зброя?

Ми кажемо, що готові, але є дуже багато питань, ми мусимо мілітаризувати все суспільство і на ці рейки вийти, тоді ми будемо жити спокійно, нас ніхто не чіпатиме.

Данило Яневський: — Висновок сьогоднішньої програми: ми в повномасштабній війні, викликів для українського суспільства набагато більше.

Василь Князевич: — Ніхто такого випробування не проходив, як наша нація, як наша країна.

Данило Яневський: — Щодо паліативної опіки — чи перед війною планувалося будівництво будинків паліативної опіки? Це тепер, напевно, не на часі?

Василь Князевич: — Паліативна допомога... Людина потребує такої допомоги, і не тільки медичної — зняти біль, бо це одне, чи операції, щоб покращити стан і так далі, а ще вона має бути доглянута, в теплі, правильно харчуватися, відчувати навколо себе психологічну підтримку, крім соціальної, і духовну підтримку. Це цілий комплекс, мультидисциплінарна допомога, яка повинна формуватися. Вона на стадії формування, ця паліативна допомога, нам вдалося два роки тому ввести її як державну гарантію, держава почала проплачувати цю допомогу, але вже якісно будемо її розвивати після війни. Це привілей чи досягнення багатих суспільств, які мають кошти, які можуть все це собі дозволити.

Я думаю, що Україна стане багатою і величною країною, і паліативна допомога буде показовою.

Данило Яневський: — Пане Василю, які потрясіння нас чекають в майбутньому?

Василь Князевич: — Потрясінь багато, не лякайтеся, але це все закономірні потрясіння, до яких треба готуватися. Психологічний стан. Люди, хлопці, які будуть повертатися з війни з ПТСР синдромом. Наш внутрішній досвід з 2014-го року, і світовий, наприклад американський після В'єтнаму, говорить, що може бути дуже

багато втрат в перші десять років. У Сполучених Штатах Америки більше втратили за десять років опісля, ніж під час війни. Якою повинна бути державна програма, психологічна допомога і реабілітація в майбутньому — має бути великий контекст; кожен воїн, той, хто відвоював, має бути охоплений певними підходами, принципами, допомогою і так далі, бути зайнятим.

Коли на велику Америку... скільки людей воювало, допустимо 50 тисяч... а в нас практично вся країна, як з цього виходити без ресурсів, без знань. Ну знання є, але ж ми дещо відрізняємося, отут треба працювати і науковцям, і всім готуватися до майбутнього.

Всі мають бути зайняті й розуміти, що має бути велика мета, що воювали, виграли заради чого? — щоб будувати прекрасну Україну, де все є: медична допомога, де ти можеш жити прекрасно, а якщо покидати цей світ, то також в нормальних умовах. І бачити майбутнє для дітей, коли до нас почнуть повертатися ті, хто виїхав, до нас будуть черги стояти за паспортом українським, будуть вчити мову всі, хто хоче, і культуру, історію і так далі. Тому що тут буде прекрасно, як будемо будувати цю систему, будемо говорити з вами.

Данило Яневський: — Не можу не поділитися власним досвідом, досвідом моєї родини: матір пройшла евакуацію і проживання на окупованих територіях, все їхнє покоління, кожен по-різному, як би сказати, культурно, щоб нікого не образити, сублімував кожний у свій спосіб той абсолютно руйнівний досвід пережитої трагедії війни... Насправді ліки вони знаходили — це творення нових форм життя, це означає творення нових дітей, це означає культурність, навіть вирощування квітів, і такі

прості, здавалося, буденні речі, які мають колосальний терапевтичний ефект.

Василь Князевич: — Дев'яносто відсотків суспільства адаптується, себе знаходить, знаходить своє майбутнє.

Данило Яневський: — Ми кожної п'ятниці будемо говорити про ці насправді фундаментально важливі теми в наших ефірах з восьмої до дев'ятої години вечора.

СУМИ
(ефір 1.07.22)

Данило Яневський: — Вечір добрий! Вас вітають Данило Яневський та Василь Князевич, як завжди в п'ятницю о цій годині у нас проєкт, який ми назвали скромно — «Війна і ми». Говорити будемо про стратегії й тактики виживання, відновлення фізичного та психічного стану кожного з нас, народу в цілому, спільнот, до яких ми належимо. Сьогодні досвідом поділяться Жанна Смолова — директор Лебединського медичного коледжу імені Михайла Ситенка, і Любов Приходько, яка представляє Сумську обласну організацію ГО «Українська ліга розвитку паліативної та хоспісної допомоги». Очевидно, що під час війни в медійному просторі домінує тема військових дій, озброєння і т. д. Але ми мало говоримо, на мою думку, про людей, конкретних людей, які проти волі, в непереборних обставинах опинилися під терористичною окупацією, про людей, яким пощастило вижити, про людей, які тепер повертаються чи намагаються повернутися до нормального життя. В першу чергу ми говоримо сьогодні про прикордонну Сумщину. Що ви побачили в Сумах, що можете розповісти, чим можуть поділитися наші співрозмовниці?

Василь Князевич: — Рівно тридцять років тому я, будучи керівником медицини Тернопільської області, відвідав Сумщину, де зібрався свого роду саміт, на якому були три прикордонні російські області, білоруські й наші три північні. А я туди приїхав як «емісар» із захо-

ду України, й ми впродовж трьох днів вели дебати про Незалежність. Спочатку було повне несприйняття моєї позиції, а потім в кінці прийшло розуміння, що нам треба жити по своїх домівках і дружити по-людськи. На жаль, через тридцять років я приїхав в Суми й констатував, що росіяни забули цю обітницю. Провів низку зустрічей, переконався ще раз, що Суми твердо наші, ці всі зустрічі ще раз надали впевненості, що все буде добре. В основному я спілкувався з медициною, тому розповідав про роботу нашої громадської організації, щоб для всіх зрозумілий був напрямок, яким ми займаємося, а потім зустрівся з людьми, які були на передовій, які пережили окупацію, забезпечували медицину в повному об'ємі для людей, що лишилися в підвалах, в бомбосховищах і зруйнованих домівках.

Данило Яневський: — Пані Жанно, з чого почався ваш ранок 24 лютого?

Жанна Смолова: — Доброго вечора! Як почався день 24 лютого? За десять шоста ранку зателефонувала моя заступниця з виховної роботи й сказала «Ти знаєш, у нас в гуртожитку діти збираються, бо почалася війна, діти збирають речі й будуть їхати додому». Кажу їй: «Яка війна, ти про що?». Шоста година ранку, про яку війну ми говоримо? Телефоную в гуртожиток: «Діти, що трапилося?». Вони мені: «Жанно Василівно, почалася війна!». «Про яку війну ви говорите?». Одна дитина каже мені: «Жанно Василівно, мені бабуся телефонувала з Краснопілля, там обстрілюють». Я кажу: «Не може такого бути, я зараз до вас приїду». Вони мені: «Ми речі зібрали, ми вже все». Я дивлюся в телевізор, там рухомий рядок: «Росія напала на Україну», червоним написано, я не звертаю на це зовсім уваги, бо яка Росія, яка війна? Збираємося з чоловіком і їдемо в гуртожиток, приїздимо, стоять мої діти на дру-

Жанна Смолова

тому поверсі, із зібраними речами, одягнені, в шапках, в пальтах — почалася війна. Кажу: «Добре, почалася війна, що плануєте робити?». «Додому будемо їхати». Кажу: «Ні, ми зараз будемо думати, шоста ранку, яке додому, ви зараз нічим не виїдете», і ми з ними переходимо в укриття гуртожитку. Кажу: «Не панікувати». Це був гуртожиток педагогічного коледжу, ми прийшли, залишили там речі. Я розумію, що потрібно збирати колектив, що треба відправляти дітей додому, діти вже телефонують батькам. Викликаю колектив, прийшла методист — це ранок, була сьома година, приїхали наші викладачі своїми машинами. Я кажу: «Залишайтеся з дітьми», пишу в Viber, що ми збираємося о 8-й ранку в Google Meet, будемо спілкуватися. О 8-й годині ми зібралися — класні керівники, викладачі, і я кажу: «Всі класні керівники — телефонуйте батькам, якщо вони прийдуть сюди, в Лебедин, і будуть забирати дітей, то повинні пройти через мій кабінет. Ми маємо пе-

реконатися, що дитину забрали батьки, батьки повинні прийти, написати, хай буде розписка, але всі ми запишемо номер телефону, запишемо хто приїхав, як приїхав. І потім вже будемо відпускати, тому що ми не знаємо, як чинити в такій ситуації, ми вирішили робити саме так, тому що повинні впевнитися, що кожна дитина доїхала додому». Почали приїжджати батьки. Сказати, що були налякані всі — це нічого не сказати. Деякі батьки сказали: «Ми не встигаємо заїжджати в Лебедин, ми не встигаємо з вами спілкуватися, давайте ми у Viber будемо вам телефонувати», кажу: «Добре, тоді нехай вони телефонують». Кожен із батьків, а у нас 250 студентів, кожен з них або зателефонував, або прийшов до мене в кабінет. Ми з дітьми і з батьками прощалися, обіймалися, ми не знали, скільки не будемо бачитися, і це було... знаєте, кожна дитина, яка їхала... це комок в горлі, це сльози, тому що вони діти наші, ми кожного знаємо. Тому це було дуже, дуже складно, складно було прощатися.

Залишилося 19 дітей. Ми їх перевезли до себе в коледж з педколеджу, розмістили в нашому бомбосховищі. Ліжок не було, ми зробили ліжка зі стільців, почали шукати матраци, розкладати їх, брали спальні мішки, брали каремати, і так ми першу ніч переночували, нас було 19. Ось так почався наш перший день, а як він закінчився — не пам'ятаю, чесно, він пройшов якимось швидко. От такий був перший день.

Василь Князевич: — Молодці.

Данило Яневський: — А як ви підтримували психічний стан дітей, місцевих мешканців, наскільки постраждала медична інфраструктура, як ви діставали ліки?

Жанна Смолова: — Ви знаєте, коли ми почали розуміти, що нам треба допомогти... У нас є громадська організація «Асоціація випускників Лебединського фахового